

Nogle Fæsteskifter og Forhold paa Ryttergodset

Af H. K. Kristensen.

Ryttergodset, der efter Omordningen og Udvidelsen i 1680 her i Ribe Amt omfattede henimod en Syvendedel af alt Jordegods, eller ialt 222 Gaarde og 35 Huse, var underlagt en Regiments-skriver. Alle vigtigere Spørgsmaal maatte han dog fremstille til Afgørelse af en »Session«, en Forsamling af de højeste Officerer og Amtmanden, der mødtes i Varde. Hvad Regimentsskriveren ønskede at forebringe, indførte han i en »Memorial«, der nu findes i Regimentets Arkiv i Rigsarkivet.

Af saadanne »Memorialer« er følgende Fæsteskifter og andre spredte Oplysninger om Bondens Tilstand i den for Landbruget saa daarlige Tid i første Del af 1700aarene fremdraget. Som det vil ses, er det desværre et noget mangelfuldt Dansk, Regimentsskriveren betjener sig af.

1707. Sem By og Sogn. »Formedelst den smitsomme Syge, Lungesot, som gjorde ubodelig Skade paa Hans Laugesens Qvæg og Fæmon næst afvigte Aar, 1706, idet fast al hans Besætning bortdøde, og han, som er Enkemand med en Del smaa umyndige Børn, har ingen Ægtefælle, hvorfor han for hans

slette Tilstands Skyld den [Gaarden] opladt til Niels Andersen Saaby¹), Birkefoged til Lustrup Birketing«.

1707. Næsbjerg By og Sogn. Her har Thomas Hansen 1706 frarømt en Gaard paa 2 Td. Hartkorn. Gaarden havde 22 Fag Hus, der nu var nedfalden, saa der »kan kun bruges nogle ringe Syldtræer og Hanebjælker«.

1707. Sæden i Guldager Sogn. »Hans Sørensen Hoboe døde sidste Vinter. Enken Mette Pedersdatter sad tilbage paa Gaarden med 3 Td. 1 Skp. Hartkorn. Hun haver ikke funden sig god for Gaarden alene at forestaa, hvorfor hun har indladt sig i Ægteskab med en fri Karl, som har sit rigtige Pas, nemlig Christen Hansen fra Aastrup«. Paa Gaarden var der 2 Heste, 4 Køer, 2 Stude, 2 Ungnød, 2 Kvier og 10 Faar. Sessionen viste sig gavmild, og Chr. Hansen slap for at betale Indfæstning.

1707. Billum By og Sogn. Chr. Andersens Grander erklærer, »at han er meget flittig og arbejdsom, men har haft Uheld«. Han har mistet 2 gamle Heste, 1 Plag, 2 Køer og 1 Stud. Og Gaarden er for højt ansat i Hartkorn, hvorfor der søges om Lettelse.

1707. Kvorup i Kvong Sogn. Niels Nielsen paa en Gaard med 1 Td. 6 Skp. Hartkorn og Søren Hansen med 2 Td. 6 Skp. har mistet nogle af deres Dyr. Desuden har alle deres Enge (i Marsken ved Ringkøbing Fjord) tagen Skade, da »Sandbjergene forleden Aar i de store Storme, som da var, tog alt for megen Overhaand og gik ind paa Engene, og ved det samme stoppede de Vandet af Fjordmundingen, saaledes at der nu kan køres og rides over, ja [er] saa ganske tør, saa man kan gaa over, som

ej tilforn kunde overkommes, uden man svømmede derover — derfor kan den Forlindring de har faaet, intet forslaa, idet mange har mistet omkring Halvparten af deres Enge efter Proportion af deres Hartkorn.«²⁾

1708. *Ansager Sogn.* Kaptajn Just Herman Greve har fæstet en Portion³⁾ i Antsager, ialt 8 Td. Hartkorn, skal svare 32 Rdl.

1708. »*Murtude*« (*Myrtue*) i *Hostrup Sogn.* »Denne Gaard beboede forrige Kontrollør ved Varde Toldsted Hans Brugman paa en 8 Aar og 1693 kvitterede, siden ingen til at antage den, siden dens Ejendom findes i en ganske ond og skarp Hedeegn ved Fjordsiden beliggende. Saalænge jeg boede paa Visselbjerg og hidindtil har [jeg] ladet den [Myrtue] drive og ialt paa Bygning, Sæd og Besætning forsvarlig vedligeholde, men siden sligt — saasom jeg nu er flyttet en 5 Mil der fra Stedet af — nu blev alt for besværligt, saa nu Eske Hansen af Staustrup [er villig til at tage Gaarden i Fæste] . . . . Og han er vederhæftig«. Gaarden har 4 Bæster, 3 Køer, 2 Vogne, 1 Plov samt Vintersæd. Hartkornet var godt 8 Td. Eske Hansen maatte give 4 Rdl. i Indfæstning.⁴⁾

1708. *Lønne By og Sogn.* For Søren Hansens af Sandknog fast ødelagte Bolig i Lønne By skal svares 1 Rdl. 3 Mark.

1708. *Strudvad i Janderup Sogn.* Rasmus Jørgensen døde i Paasken og har ingen efterladt til at overtage Stedet uden Sønnen Jørgen Rasmussen. Han har været Dragon i 6 Aar, nu i Vaarsædstiden, jeg ej kunnet finde bedre Raad end som Sønnen Gaarden at tilsige, alligevel nu ingen i hans Sted er blevet præsenteret [som Soldat] formedelst

Mangel paa Mandskab, dog skal tjene en Karl efter denne Dragons Beretning paa Jegum [Janderup Sogn], paa Proprietærgods, som herfra ulovlig skal være undvigt, hvilken jeg mener at faa i hans Sted«.

1708. Jernvedlund i Jernved Sogn. »Degnen i Jernved Sogn i Jernvedlund Anders Jensen, som den 25. Juni 1705 fæstede afgangne Jep Hansens forladte Rytterpartsgaard, har fundet sig incapabel samme vedbørlig at drive og forestaa; thi for at skille sig lovlig derved har han faaet overtalt en Person fra Hillerup, som har sit rigtige Pas, navnlig Anders Christensen, til at overtage Gaarden«. Hartkornet er 1 Td. 5 Skp. 3 Fk. 1 Alb. og Besætningen bestaar af 2 Heste, 3 Køer, 1 Ungnød, 1 Kalv og 5 Faar. Sessionen bevilger Andragendet og bestemmer Indfæstningen til 1 Rdl. 2 Mark.

1708. Skølvad i Jernved Sogn. »Det foregives, at dette Sted, Skølvad, med 2 Td. 6 Skp. reduceret Hartkorn, skulde være en Selvejergaard, hvorom Krigsjordebogen dog ingen Forklaring giver, i slig Henseende har den ene Beboer, Anders Pedersen, som tilforn har haft det alt sammen og nu ikkun Halvparten, solgt og afhændet sin Andel til nærværende Peder Klobye fra Lustrup, som i lige Maade sin ifæstehavende Part Ryttergaard for at flytte hid, saasom hans Søster bor paa den anden Part i Skølvad, afstaaet haver, og som der altid har været Strid og Uenighed i denne Gaard imellem bemeldte Anders Pedersen, som nu qvitterer, og Gaardmand Niels Andersen, der de høje Herrer vel er bekendt, synes mig, det er meget godt, de nu kan skilles ad, og denne Peder Klobye igen at faa Husbondhold paa Stedets halve Brug og Ejendom, Matrikels Hart-

korn 1 Td. 6 Skp. 2 Fk. $\frac{1}{2}$ Alb.« Besætningen var 2 Heste, 3 Køer, 1 Stud, 2 Ungnød, 5 Faar. Sessionen resolverede: »Efterdi Peder Klobye allerede er given Skøde paa den halve Gaard, og han Pengene betalt haver, saa faar det derved at blive, og giver han til Husbondhold 4 Mark«. ⁵⁾

1708. *Lejrskov By og Sogn.* »Beskaffenheden om Peder Godskesens Tilstand, som beboede en Selvejergaard sammesteds, findes forklarlig den 9. Juni 1706 under Sessionens resolverende 7. Post andraget, saa endskønt jeg ofte hannem lod forelægge Bygningen at reparere og sin pantsatte Jord at indfri samt alene [selv] Stedets tilliggende Ejendom at bruge, blev det dog med hannem lige nær, og ikke god for noget i saa Maade at præstere; thi paa lang Tids Møje — siden ingen Forhaabning var om Peder Godskesens Opkomst — fik jeg endelig nærværende Jep Hansen overtalt med hannem at akkordere, saa han for Gaarden og dens Selvejerrettighed en billig Penge bekom, og derefter til Tinge med Skøde afgav med hvis Breve og Documenter, han derpaa af sine Formænd i Hænde havde. Altsaa indfinder sig her i Sessionen ermeldte Jep Hansen og begærer Husbondhold at vorde meddelt«. Gaardens reducerede Hartkorn er 5 Td. 7 Skp. Sessionens Resolution: »Jep Hansen bevilges Husbondhold paa denne Jord, som han med Bygninger og Besætning efter Forordningen skal forsyne imod Husbondholdspenge 4 Rdl.« ⁶⁾

1708. *Øster Gjesten i Gjesten Sogn.* »Afgangne Christen Christensens efterladte Hustru haver paa 2 Aars Tid siddet Enke, og det [da] imidlertid meget sat til agters, saasom hendes paaboede Gaard er den vidtløftigste paa Avling at bruge, som i

mange Sogne skal findes, saa i Henseende alt længere alene Gaarden at forestaa faldt hende alt for besværligt, har hun indladt sig i Ægteskab med nærværende Niels Knudsen, som i saa mange Maader agtes dygtig nok, og forestiller sig om Fæstebetingelserne med de gode Herrer at accordere«. Besætningen er 6 Heste, 6 Køer, 2 Stude, 1 Kvie, 2 Ungnød, 10 Faar. Hartkorn 6 Td. 4 Skp. 1 Fk. 1 Alb. Det var det halve Hartkorn, Niels Knudsen fæstede. Man enedes om 12 Rdl. i Stedsmaal eller Indfæstning.

1708. *Løvlund i Grene Sogn.* »Siden afgangne Niels Clemmensens Enke har fundet sig incapabel sin Gaard alene at vedblive og forestaa, saasom den paa Bygning er helt forfalden, som Inquisteringen udviser, og tilmed Ejendommen er slet og i skarp Egn beliggende, har hun indladet sig i Ægteskab med en Korporal fra Fyn, som har sin rigtige Afsked, navnlig Kristopher Kroll, der indfinder sig i Sessionen om Fæste med de gode Herrer at accordere«. Besætningen var 4 Heste, 3 Stude, 5 Køer, 2 Ungnød, 12 Faar. Hartkornet var godt 5 Td. Korporalen maatte betale 4 Rdl. i Indfæstning.

1710. *Kolle i N. Nebel Sogn.* Hans Christensen i Kolle og Hustru er skrøbelige og husarme, har opladt Gaarden til Sønnen Christen Hansen, »paa det han [Sønnen] derpaa kunde befri sig og faa noget⁷⁾ med en Pige til Gaardens Opkomst, som og dertil lod sig bekvemme. Formoder [han maa komme] fri Indfæstning og Eftergivelse af Restans 3 Rdl.«, da de ikke kan betale. Der var 3 gamle Heste, 2 Køer, 6 Faar. Reduceret Hartkorn 3 Td. 2 Fk. Ansøgningen bevilgedes i alle Henseender.

Noter.

1) Det opgives ellers, at N. A. Saaby blev Birkefoged 1709. Af dette fremgaar, at han var Foged allerede 1707. Han boede en Tid i Ribe og kan godt derfra have drevet Fæstegaarden i Sem. 2) Hermed hentydes til de geologiske Forandringer, der paa den Tid foregaar i den sydlige Del af Ringkøbing Fjord, foraarsaget af Gabets Vandring mod Syd, hvorved Klitterne gik i Flugt, saa Sandet opfyldte den sydlige Fjordarm. Sandet og det opstemmede Vand i Forening ødelagde i første Omgang store Arealer af de tilgrænsende værdifulde Enge. (Se nærmere Rambusch: Studier over Ringkøbing Fjord, eller min lille Oversigt »De ni Sogne« i N. Nebel og Omegns Landboforening 1896—1946). 3) En Portion omfattede gerne flere Ejendomme, der var solidariske m. H. t. at svare Afgifterne til Regimentskassen. 4) Myrtue var et godt Sted at bo for en Tolder, da Gaarden ligger ved Indsejlingen til Varde Aa, ved hvis Bredder Smuglerskibene ofte lagde til, saaledes i selve Myrtue, ved Janderup og i Bugten ved Kjelst Strand, Ho og Sjelborg. »Jeg« er Regimentsskriver Anders Hansen Rask ved Oberst Brockdorffs Regiment. Rask købte Visselbjerg i Alslev Sogn 1697 og solgte den 1705. Derefter ejede han Lydumgaard. 5) Baade i Matriklen 1664 og 1688 opføres Skylvad som Riberhus' Tjener (H. Duborg og P. Nygaard: Jernved Sogn 28, 36, 39). Men da den nye Ejer Peder Klobye yder Husbondhold, maa Sessionen have godkendt Selvejet, og det maa da være en gammel Selvejergaard. Det er da kun Herlighedsretten, Kronen (Riberhus) har ejet, altsaa ligesom Tilfældet er med de mange Selvejere i Andst Herred, der gennem en langvarig Proces og Fremlægning af gamle Skøderækker faar deres Selveje fastslaaet og respekteret. Skylvads fulde Hartkorn efter Landmaalingsmatriklen var 3 Td. 5 Skp. 1 Fk. Men Byrderne, der var paalagt Rytterbønderne, var blevet saa store, at Regeringen indsaa, Bønderne ikke formaaede at svare af det fulde Hartkorn, hvorfor Hartkornet nedsattes, reduceredes. Bondeskylden var egentlig det, en Selvejergaard kunde yde ud over Herlighedsafgiften eller »den kongelige Tyng«. Her svares det nærmest som Indfæstning. I Stedet for et Fæstebrev maa Regimentet have givet Klobye et Husbondholds brev. Anders Nielsen

var ene paa Skylvad 1682; nogle Aar efter maa han have overdraget Halvdelen af Gaarden til »Gaardmanden« Niels Andersen. At han var Gaardmand, vil efter den Tids Sprogbrug sige, at de boede i Gaard sammen, et almindeligt Forhold dengang. Men det at være fælles om flere Ting som Brønd, Bagerovn m. m., kunde ofte give Anledning til Kævl og Strid. ⁶⁾ Skødet er udstedt 4. Maj 1707 fra Peder Godskesen og Hustru Else Sørensdatter til Jep Hansen Faarkrog og Fæstemø Magdalene Knudsdatter. 11. Juni 1717 blev det suppleret med nok et Skøde fra P. Godskesens Arvinger. Landgilden, der var anderledes og i Reglen af mindre Værdi end Fæstegaardenes, var af den store Selvejergaard: Leding 2 Sk., aarlig Penge 1 Mk. 8 Sk., 1½ Ørte Rug, 10 Skp. Havre, 1 Fk. Gryn, 1 Fjerdings Smør, 1 Brændsvin, 1 Læs Hø, 10 Læs Ved, 1 Mark Haar, 1 Mark Lysegarn, 16 Sommer- og Vinterheste, 3 Jægerheste, og ansloges 1726 i Penge til 17 Rdl. 3 Sk. Gaardens Selvejerrettighed anerkendtes, ogsaa ved Ryttergodssalget, der i Koldingshus Distrikt først fandt Sted 1765. Gaardens fulde Hartkorn var 7—1—3—2. Se Hans Knudsen: Kolding Rytterdistrikts Selvejere i Jyske Samlinger 4. Rk. IV, 319—416. ⁷⁾ »Noget«, dvs. Medgift og Arbejds-kraft. Det er ikke Kærlighed, der spørges om ved disse Ægteskaber.

Memorialerne findes i 1. Jyske Rytterregiments Kasse-regnskaber for de nævnte Aar.
